

УДК [811.161.2'282.2'373.2:398](477.8)

Юрій Грицевич

ДІАЛЕКТНА СПЕЦИФІКА ОНІМНОГО ПРОСТОРУ ЗАХІДНОПОЛІСЬКИХ ФОЛЬКЛОРНИХ ТЕКСТІВ

У статті на матеріалі уснопоетичних текстів із Західного Полісся та сучасних діалектних даних детально проаналізовано говіркову специфіку онімів як структурних елементів мови фольклору на фонетичному, морфологічному та словотвірному рівнях. Установлено, що зафіксовані в західнополіських народнопоетичних текстах власні назви зберігають живомовні особливості тієї місцевості, де вони побутують. Основним підґрунтям для такого висновку стала наявність відповідних апелятивних форм у відтвореному в текстографічних збірниках Г. Л. Аркушина зв'язному мовленні поліщуків.

Ключові слова: говірки, оніми, варіанти імен, фольклорні тексти, Західне Полісся.

Постановка наукової проблеми та її значення. Дослідження ономастичної парадигми лише в контексті словотвору або поетики не дає повноти уявлення про функціонування власних назв у текстах фольклору. Закоріненість онімної системи в питоме діалектне оточення, безперечно, актуалізує докладне прочитання фольклорних текстів із погляду вияву в них говіркових ознак на різних мовних рівнях. Територіальна специфіка мови народнопоетичної творчості, на переконання А. П. Євгенєвої, виявляється «в деталях, що дають більше свободи для внесення місцевого колориту, конкретного живого побуту, а разом з тим ширше, глибше захоплюють лексику тієї чи іншої говірки. Жива деталь, конкретна риса, <...> особливість предмета міняються в залежності від часу, обставин, середовища, тому в змалюванні їх ширше використовується своя, місцева, діалектна лексика» [13, с. 12]. Невід'ємною частиною лексичного рівня говірок став онімний пласт найменувань, які «для повноцінного мовного спілкування в даній місцевості є такими ж необхідними, як і апелятивна лексика цього говору» [43, с. 51]. «Ономастикон певного фольклорного твору – це майже щоразу новий, співзвучний часові та діалектному середовищу набір імен» [25, с. 9], – констатувала Н. О. Колесник.

Мета дослідження – виокремити й систематизувати в зафіксованих у фольклорних текстах онімах діалектні риси на рівні фонетики, словотвору та словозміни. Реалізація поставленої мети передбачає виконання таких конкретних **завдань**: а) опрацювати західнополіські фольклорні тексти з метою виявлення діалектних особливостей онімного простору; б) систематизувати засвідчені одиниці народнопоетичної системи найменувань; в) для встановлення ступеня зв'язку народнопоетичного та говіркого мовлення зіставити онімний репертуар фольклорних текстів із

апелятивними свідченнями (паралелі взято переважно з текстографічних збірників Г. Л. Аркушина «Голоси з Підляшшя» [2], «Голоси з Волинського Полісся» [3], «Голоси з Берестейщини» [4]); г) обґрунтувати надійність і перспективність фольклору як бази для діалектологічних студій.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування результатів дослідження. Фонетичне оформлення народнорозмовних варіантів власних назв, зафіксованих у західнополіському фольклорі, демонструє низку говіркових рис, які властиві мовленню поліщуків. Варіативність в онімах рефлексів давнього *o в новозакритих складах продиктована найхарактернішою ознакою північноукраїнського наріччя, де реалізація континуантів аналізованого етимологічного вокала послідовно залежить від наголошуваності: *Прокуп* [5, с. 72], *Прокоп* [16, с. 60], з *Єкувка* [5, с. 205], *Йакуу* [1, с. 60], *Антуон* [39, с. 268], *Antuon* [49, с. 44], *Рыгуор* [50, с. 143], з *Pudlasza* [49, с. 24], в *Луховуй загати* [16, с. 48], в *Ян□уовци* [17, с. 16], через *Орх□уовськоє* [17, с. 44], пор.: «*Ой вибудували дві церковки ясни – а в нашуй Ян□уовци дві дівчини красни*» [17, с. 16], «*Antuon kozu wede – koza puozkamy grebe*» [49, с. 44], пор. відповідники-апелятиви: *покойни* [3, с. 189], *к концу* [2, с. 419], *вин* [3, с. 303], *пист* [3, с. 281], *периг* [3, с. 223], *к□уонь* [2, с. 191], *на ст□уол* [2, с. 257], *вувсом* [3, с. 199], *муст* [4, с. 191].

У кількох випадках відображено властиве волинськополіським говіркам «укання» – процес заступлення ненаголошеного [o] звуком [y]: *Буриса* [1, с. 16], *Гуликс□ій* [1, с. 14], *с Туп□іл□на* [1, с. 35], *кіриз Смуляреце* [34, с. 79], *на Смулярах* [34, с. 82], пор.: «*Гуликс□ій – йачм□ін□ с□ій*» [1, с. 14], «*Вой як зійшло, зійшло тре зуронькі ясных, на наших Смулярах тре дивонькі красних*» [34, с. 82], пор. також апелятиви з текстографічних збірників Г. Л. Аркушина: *забуліла* [3, с. 341], *пу дурози* [3, с. 321], *пулутна* [3, с. 351], *угонь* [4, с. 273].

Гіперичний розвиток *o → i або u маніфестовано в топонімі в *Пычяев* [37, с. 213], *с Пічяева* [37, с. 214], пор.: «*З града Збаража в Пычяев прышлы, много народу хрыстіян нашлы*» [37, с. 213], пор. *мніго* [4, с. 107].

В ойконімі з *Королювки* [16, с. 26] засвідчено відмінну від літературної мови еволюцію наголошеного етимологічного *e, зокрема його розвиток в [y], пор.: «*Я сваха з Королювки приїхала на спробувки, дивчіт пробувати, чи варт їм сира дати*» [16, с. 26], пор. форми, відзначені в підляських говірках: *моюй систри* [2, с. 289], *в сьом* [2, с. 211], *клицелювци* [2, с. 291].

Фонетичну гіперкорекцію вимови ненаголошеного [a] як [o] відзначено в зафіксованих у текстах із Берестейщини особових іменах: *Доньлко* [7, с. 99], *Ондрыеја* [42, с. 15], пор.: «*Уіхавъ Доньлко въ тестевъ дворъ*» [7, с. 99].

Велика кількість структур маніфестує позиційні варіанти сучасних голосних, зокрема представлено заступлення ненаголошеного [e] внаслідок розширення і обниження артикуляції звуком [a]: *Саварине* [1, с. 161], *Гарасиме* [11, с. 215], *Narasyme* [48, с. 16], у *Віфлаїмі* [16, с. 86], пор.: «*Oj, ny chody koło wody, pyszny Narasyme. Oj, ny luby bohatyji – nychaj ona zhine*» [48,

с. 16]; підвищення артикуляції [e] до [и] у ненаголошеній позиції: *Оликсѣій* [1, с. 14], *Катырына* [22, с. 498], *уд Фидота* [5, с. 205], *Пантылій* [23, с. 166], *у Омыляна* [22, с. 511], *Титяночка* [34, с. 37], *Миланка* [5, с. 7], подібно в ойконімних номенах із суфіксом *-ев-*: *коло Гошыва* [22, с. 514], *з Грушива* [5, с. 39], пор.: «*Як я була молодая, шэ й хорошая, доганялы мынэ хлопці коло Гошыва*» [22, с. 514]; підвищення та звуження мовцями будь-якого [e] до [і] після [й]: *Йівдоха-попирдоха* [1, с. 138], *Йівдукѣіа, на Йівдоки* [1, с. 14], *у Кыйіві* [37, с. 243], *у Віфлаїмі* [16, с. 86], пор.: «*Йівдукѣіа – бирисѣа за кѣіа*» [1, с. 14]; заступлення ненаголошеного голосного [e] лабіалізованим [o]: *в Почайові* [24, с. 47], *до Кийова* [15, с. 13], пор.: «*Язык і до Кийова заведе*» [15, с. 13]; обниження наголошеного [и] до [e]: *до Дмитра* [1, с. 24], *Соловено, Василено* [10, с. 304], *Васелько* [34, с. 77], пор.: «*Те, Соловено, те, Василено, те, Петре-рідний брате, поможи міні з (ім'я) переполохі зганяти*» [10, с. 304]; підвищення і звуження артикуляції наголошеного [а] після м'якого консонанта до [e]: *на Єкувка, з Єкувка* [5, с. 205], *Лѣе* [1, с. 19]. Чимало паралелей виявлено серед апелятивів: *шецькі* [3, с. 133], *декує, спеть* [3, с. 257], *хлібену* [3, с. 219], *не куплею* [3, с. 145], *бадиллєм* [4, с. 211], *ійця, ійце* [2, с. 221], *в пониділок* [2, с. 257], *пшиницю* [2, с. 269], *нидальоко* [2, с. 187], *хварма* [3, с. 137], *пърши, кишанэ, тйба, овац* [21, с. 123], *васною, валікі* [21, с. 127].

Фольклорні тексти засвідчують побутування закономірнішої з історичного погляду фонетичної структури ойконіма *Брест*: *Бересто* [17, с. 25], *до Берестя* [11, с. 182], пор.: «*Славное місто Бересто, ой рано, рано, Бересто, а найславнейши Ломази, а наши Жуки сто рази*» [17, с. 25].

Периферійний статус губної фонемі [ф] пояснюється значним репертуаром субститутів, зокрема [т]: *Гольгота* [16, с. 86], *на Вартломія, Вартломій* [20, с. 30]; [х]: *над Віхліємом* [14, с. 86]; [хв]: *Дорохвейку* [7, с. 105], *Хведор* [1, с. 25], *Хведору* [1, с. 31], *Chweder* [46, с. 100], *для Хведирки* [41, с. 32], *Хведорця* [41, с. 292], пор.: «*Якъ зъ мэнэ да вѣнчикъ знялы, да женишку Дорохвейку на голову дали*» [7, с. 105], пор. фіксації Г. Л. Аркушина: *тухлі* [4, с. 127], *торх* [3, с. 107], *хварма* [3, с. 137], *хвайно* [4, с. 235].

На тлі словоформ зі стверділими приголосними перед *і виявлено варіанти *Мѣикола* [1, с. 11], *Нимѣідору* [1, с. 31], *Васіль* [24, с. 23], пор.: «*Там пан же Васіль коня сѣдлає, ой сятый вечор, сяте Рожество*» [24, с. 23], пор. із говірок Західного Полісся: *рузбіта* [2, с. 151], *вітягали* [3, с. 35], *вмірає* [2, с. 103]. М'якість шиплячих у наголошених складах перед *а* – диференційна ознака говірок Дрогичинського та Кобринського районів Брестської області [44, с. 702]: *с Пічяєва* [37, с. 214], пор.: «*С Пічяєва втыкають, нывольнікув оставляють, Марійіна сыла всіх победіла*» [37, с. 214], пор. фіксації з берестейської говірки с. Симоновичі: *чясьць, чясом* [21, с. 117].

Ствердіння [ц'] вплинуло на оформлення різних відмінкових структур антропонімів та географічних номенів із основою на свистячий: *до Тростянца* [1, с. 69], *до Корца* [32, с. 39], *Грыца* [7, с. 83], пор.: «*Да наварим варенічков повкорца, да повезем продавати до Корца*» [32, с. 39],

пор. словоформи із зв'язних текстів: *хлопци* [3, с. 305], *танци* [4, с. 19], *удовица* [4, с. 233]. В окремих випадках зауважено наслідки депалаталізації консонантів перед наголошеними рефlekсами *ѣ: *Гандрий* [1, с. 25], *Матвійку* [1, с. 139], *Ориешкуовське* [39, с. 152], пор.: «*Заплач, Матвійку, – дам копійку*» [1, с. 139], пор. народнорозмовні вияви: *суситка* [2, с. 215], в *недилю* [3, с. 359].

Інформаційний потенціал залученої для дослідження фольклорної текстографії дозволяє виділити чимало випадків комбінаторних звукових змін. Трансформації внаслідок регресивної дистантної дисиміляції за способом творення [д...т] > [г...т] зазнала структура офіційного антропоніма *Дмитро*: *ду Гмитра, послѣ Гмитра* [1, с. 24], пор.: «*Ду Гмитра дѣівка ѣак тилѣа, то луч пирискочу, а послѣа Гмитра – а-кац!, бо впаду*» [1, с. 24]. За даними АУМ, така зміна в західнополіських говірках ситуативна: [г]лѣа, [г]мит'ро, [г]митер [6, к. № 90]. В антропонімах *Василейку* [11, с. 220], *Марусейка* [11, с. 44], *Настусийку* [41, с. 54] вбачаємо регресивну суміжну дисиміляцію за способом творення [н'к] > [йк]: пор.: «*Ой Василю, Василейку, милий мій Василю! Купи мені коралики на білу ю шю*» [11, с. 220]. В АУМ відзначено активність на Поліссі формантів *-ейк-*, *-ойк-*: лѣге[й]кѣій, ѣтоно[й]кії, ѣсоне[й]кѣо [6, к. № 163].

Пропріальні іменники часто ускладнені поширеними в ареалі Західного Полісся протетичними приголосними: [г] (Берестейщина, Підляшшя, центральна і східна частини Волинської області): *Гантося, в Гантосі* [40, с. 76], *Голічка* [22, с. 506], *Гантона* [35, с. 241], *Гантка* [16, с. 50], в *Гамэрыцы, з Гамэрыкы* [22, с. 510], *Гандрей* [24, с. 105], *Гандроси, Гандрея* [1, с. 13], *Голексѣій, Гуликсѣій* [1, с. 14], *Гандрѣій* [1, с. 25], *Гулѣано* [1, с. 55], з *Горіхова* [16, с. 22], з-за *Гуманю* [18, с. 25], навіть [г]: *гантѣін* [1, с. 137]; [в] (захід і північ Волинського Полісся): *Вольгочка* [36, с. 128], *Вольга* [24, с. 25], [й] (спорадично в усіх частинах Західного Полісся): до *Юлянки, Юлянушка* [34, с. 173], *Йівана* [11, с. 252], *Їванка* [34, с. 169], *Ядамко* [16, с. 40], *Їрод* [16, с. 92], [н] (виняткові фіксації в мовленні окремих діалектоносіїв): *Нандрію* [20, с. 30], пор.: «*Трэба кынську сылу маты ѣ пособаччы спаты, тоды будыш в Гамэрыцы пару цэнтув маты*» [22, с. 510], «*Сороки, ворони – то хочуть летіти, а Павлусьо та Гантося – то рідніі діти*» [40, с. 76]. Такі утворення відомі всім західнополіським говіркам: *гузлики* [3, с. 393], *гімѣє* [3, с. 359], *гіншу* [2, с. 27], *на гуліцу* [2, с. 145], *гозиро* [4, с. 191], *водежу* [3, с. 103].

Зв'язок із територіальними апелятивними виявами з наслідками афери́зи демонструють структури *Лексі́й* [39, с. 79], *Мельку* [40, с. 71], *ѣСуса Христа* [30, с. 66], з *ѣСусом* [41, с. 315], *сѣватая ѣЛля* [24, с. 26], *Лья* [23, с. 164], *послѣ Лѣ:е, Лѣ:а* [1, с. 19], *Ляша* «Ілля» [22, с. 508], *Стахій* [7, с. 167], пор.: «*Козачейку Мельку, коли любиш чорні гочі, – люби мене всейку*» [40, с. 71], «*Сухій Стахій, да по хатѣ скаче (Вѣникъ)*» [7, с. 167], пор. з живомовними свідченнями: *сторійа* [3, с. 51], *селѣдци* [2, с. 61], *дна* (корова) [2, с. 205]. Проміжну стадію афери́зи [о] → [ў] → [в] затримано в

антропонімній формі: *на ўликсѣйя* [1, с. 14]. Гіперичне усічення початкового етимологічного приголосного як наслідок відштовхування мовців від форм із протезою виявлено в словоформах *до Рыгора* [22, с. 511], *на Рігора* [27, с. 160], *Ригоре* [5, с. 205], *Рыгуор* [50, с. 143], *Ордані* [37, с. 214], *на Ордані* [12, с. 77; 24, с. 33]. Зафіксовано випадок утрати початкового складу: з *Русалыма* «з Єрусалима» [37, с. 202], пор.: «*Йихала Хыма з Русалима старэю конякыю, слабэю тарахтякыю*» [37, с. 202]. Наслідки синкопи – усічення одиничного звука або звукосполуки в середині слова – зауважено у власних назвах: *до Ковля* [11, с. 172], *до Хома* «до Холма» [17, с. 12], *через Орхувовське* [17, с. 44], *до Йурйа* [1, с. 16], *два Юрйі, Хартын* [23, с. 159], пор.: «*Два Юрйі, обадва дурні: одын – холодный, другый – голодный*» [23, с. 159], зіставте з паралелями серед загальних назв: *моричь* [3, с. 347], з *дерва* [3, с. 341]. У результаті апокопи оніми репрезентовані варіантами на зразок: *Пантылій* [23, с. 166], *Гантося* [40, с. 76], пор.: «*Сякий-такий Пантылій – такы будэ высылій*» [23, с. 166].

Форми *на Всіянській гурі* (Сіон – священний пагорб в південно-західній частині Єрусалима) [10, с. 296], *понад Сіянською горою* [5, с. 209] ілюструють появу неетимологічного приголосного. Розвиток інтерконсонантного вокала простежено в онімах *до Димитра* [1, с. 23], *Варавара, на Варавару* [1, с. 11], *на Димійана* [1, с. 24], пор.: «*Хѣтра Варавара нѣч увѣрвала, а днѣа доточила*» [1, с. 11]. Такі структури в записях мовлення поліщуків зафіксовано в загальних назвах: *мотоцикел* [3, с. 321], *спеціальни* [2, с. 215], *восок* [2, с. 247].

Спорадично трапляються варіанти імен, запозичені з інших мов, зокрема польської: *Янульо* ☞ пор. пол. *Jan*, *Касюня* ☞ пол. *Kasia*, *Kasѣka* [16, с. 106], з *Марисьою* ☞ *Marysia* [16, с. 109], *Ян* ☞ пол. *Jan* [34, с. 122], *Міхал* ☞ пол. *Michał* [11, с. 224], російської: *Симйонуша* ☞ рос. *Семѣн* [41, с. 43], пор.: «*Ой їхала, їхала, сподобала Міхала*» [11, с. 224].

Специфіка оформлення частини онімів пов'язана з особливостями словотвірної системи говірок. Властиві, за спостереженнями дослідника іменного словотвору західнополіського діалекту Г. Л. Аркушина, любешівсько-ратнівським та любомльським, а також говіркам Дрогичинського та Іванівського районів Брестської області апелятиви на позначення осіб обох статей за кровними та родинними зв'язками із суфіксом *-ухн-* стали моделлю для творення засвідчених у фольклорних текстах із Рівненщини та Підляшшя варіантів жіночих імен: *Зосюхна* [24, с. 24], *Галюхна* [24, с. 32], *Ганнухну* [24, с. 86], *Валюхна* [24, с. 100], *Напписна* [45, с. 171], пор.: «*Пуйдеш коні займати, то й Ганнухну побачиш. А що будеш хвалити, а Ганнухну любити*» [24, с. 86]. У діалектографічних описах західнополіського діалекту приклади апелятивів узято з фольклору: *матухно* [24, с. 19], *дохна* [Ноб, с. 65], *смэртухно* [7, с. 118], *дѣдухно* [7, с. 40], *батьухну* [7, с. 38].

У говірковому мовленні побутує неофіційний чоловічий антропонім з твірною основою *Василь* зі зменшено-пестливими відтінком у значенні,

для творення якого використано суфікси *-ин-а, -ин-к-а*: *Васылына* [37, с. 213], *Василинко* [26, с. 308], *Василину* [26, с. 227], *Василино* [40, с. 125], пор.: «*Зачув тое Васылына, що й дівчына говорыла*» [37, с. 213].

Власні назви акумулюють основні тенденції, притаманні мовленню поліщуків на морфологічному рівні. Набуття відмінного від літературної мови роду помічено в народних назвах свят, що можна інтерпретувати власне ритмічними міркуваннями: *Микола забила кола, Микола днѣ доточила, Сава приписала* [1, с. 11], *пришло Спаса* [1, с. 20], *святуй Мыколы* [38, с. 377], *святэй Николэньки* [33, с. 334], *святая Илля* [33, с. 348], *до сьватей Іллі, сьватая Їлля* [24, с. 26], *до святой Іллі* [24, с. 27], *над Василею* [24, с. 45], *сьвата Ілля* [24, с. 47], пор.: «*Варвара заварыла, а Мыкола загвоздыла*» [23, с. 158], «*Всі святи сидять да й рахуюцца, рахувалися до святой Іллі*» [24, с. 27].

Закінчення місцевого відмінка ойконіма у *Нобле* [30, с. 16] позначене локальними особливостями рефлексії *ѣ, пор.: «*Ой у Нобле да на гулиці, гої, ой у Нобле да на гулиці ішли радом коровайници*» [30, с. 16]. У засвідченій відмінковій позиції в іменниках мішаної груп спостережено етимологічно виправданий суфікс *-ев-* та закінчення *-и* як типовий для говірок Західного Полісся рефлекс ненаголошеного *ѣ: в *Думашеви* [1, с. 31], в *Любишеви* [9, с. 47], пор. із субстантивом м'якої групи: в *платтеви* [3, с. 94]. У процесі уніфікації за моделлю відповідних форм іменників із твердими приголосними основи постали структури кличного відмінка *Миколає* [24, с. 53], *Ілльо* [24, с. 18], пор.: «*Ходи, Ілльо, погуляєм*» [24, с. 53].

Суфікс *-енѣ-*, приєднуючись до твірної основи субстантивованого давнього короткого прикметника *Ратне*, вплинув на родову диференціацію деривата з середнього роду на чоловічий, пор.: «*Ми в Ратень не ходили, ми труб не купили. Віте справили труби – ревіте на всі губи*» [11, с. 138]. Очевидно, похідні на зразок *Ратень, Любовинь* зазнали впливу дериваційної моделі на *-ин'*, пор. народнорозмовні: *Датинь* (пор. зміну акцентуаційного типу офіційного номена *Датинь*), *Кобринь*, пор. у ширшому контексті: «*Нема батюшки вдома, поїхав до Любовня*» [11, с. 120].

Розгалужену систему флексійних формантів репрезентують говіркові вияви онімів жіночого роду. Релевантне для говірок описуваного ареалу вторинне пом'якшення у сполуках *кы, *хы представлене власними назвами з основою на кінцевий задньоязиковий із флексією *-і* замість нормативної *-и*: з *Оликі* [8, с. 47], *до Хотемкі* [34, с. 78], *од Ганкі* [20, с. 30], *до Наталкі* [8, с. 107], пор.: «*А той гребенець з Оликі, росчеше косоньку на вікі*» [8, с. 47], пор. живомовні свідчення: *до голекі* [3, с. 101], *кусок дороги* [4, с. 289]. У зв'язку з типовим для фонетичної системи західнополіських говірок розвитком *ѣ → [и] в ненаголошеній позиції діалектні форми онімів давального-місцевого відмінків однини позначені особливою продуктивністю флексії *-и*: *Наталочци* [35, с. 211], у *Варшави* [11, с. 184], у *Рудци* [29, с. 176], *по Варшави* [16, с. 53], в *Гамэрыцы* [22, с. 510], у *Янівци* [17, с. 16], в *Польщи* [18, с. 27], в *Любельщизни* [18, с. 6], в *Атегусу* [47, с. 55],

пор.: «Куди їдеш, Семене, по дівки, не досягай нагайкою винки, не для тебе у Янівці дівки» [17, с. 16], пор. апелятиви: *на подушци* [2, с. 215], *в хати* [4, с. 227], *жинци* [3, с. 103], *на гулиці* [4, с. 233], *в сажавці* [3, с. 51]. За схемою твердого різновиду оформлено в орудному відмінку жіночі антропоніми *Антосьою* [16, с. 107], *з Марисьою* [16, с. 109], пор.: «А в другу неділю зробив з Марисьою весіле» [16, с. 109], пор. фіксації з текстографічних збірників Г. Л. Аркушина: *с кутьою* [3, с. 285], *шуфльою* [2, с. 417], *земльою* [2, с. 305].

Відповідно до давнього закінчення **-ьје* в називному-знахідному відмінках однини субстантивів середнього роду давніх **-jǫ-*основ простежено історично закономірні форми *Межилисте* [18, с. 8], *Підляссе* [19, с. 38], пор.: «Може, згадаєш наше Підляссе, село тихеньке під ліском» [19, с. 38], пор. з народнорозмовної традиції поліщуків: *на спомагане* [2, с. 253], *по зілле* [4, с. 63]. Фольклорні свідчення вказують на збереження в ойконічних формах середнього роду родового відмінка однини *с Тупїлїна* [1, с. 35], *з Ратня* [11, с. 147] історичних флексій *-а*, *-я* колишніх коротких прикметників, пор.: «Ни бири жїнки с Тупїлїна, а кубили з Жалубува» [1, с. 35], «Наша сваха з Ратня хорошая, вдатна, з хорошеньким сином, з білим сиром» [11, с. 147]. Архаїчні флексії зберігають говіркові вияви ойконімів прикметникового типу місцевого відмінка однини: *в Ратні* [11, с. 147], *в Ратни* [11, с. 148], *у Колодяжни* [31, с. 32], пор.: «Ми в Ратни не бували, калачів не купляли» [11, с. 148]. Закінчення місцевого відмінка *-у* в ойконімах *в Заболоттю* [18, с. 19], *на Подляшшю* [18, с. 7], *в Залессю* [17, с. 18], *на Пудляшу* [28, с. 45] могло постати за аналогією до форм давального відмінка однини цих субстантивів або внаслідок індукції відповідних форм колишніх **-й-*основ пор.: «В Заболоттю у садочку колахала дівчинонька сина й дочку» [18, с. 19], пор. народнорозмовне: *у полю* [2, с. 442].

Місцевий відмінок ойконіма *Славатичі* в результаті аналогічного вирівнювання за зразком давніх **-й-*основ оформлений за допомогою закінчення *-ох*: *в Славатичох* [16, с. 19], пор.: «Ой не ржіте, сивії кони, не ржіте, бо ми вас напасем в Славатичох на жити» [16, с. 19], пор. живомовні субстантивні вияви: *на вичорницьох* [3, с. 255], *в дверух* [2, с. 401].

У досліджуваних текстах відбито функціонування повних стягнених форм адїектонімів називного-знахідного відмінків множини з флексією *-и*: *Нінини леке* [10, с. 312], *люхотски*, *глушицьки* [24, с. 75], *зарічнянськи вулички* [24, с. 95], пор.: «Ой летіли гуси чорніє да чубатіє. Глушицьки девчата – нехороши, череватіє» [24, с. 75]. Такі ж структури спостережено в записах зв'язного мовлення поліщуків: *сорочьки довги* [3, с. 23], *найліпши дівчата*, *хлопци найздоровіши* [4, с. 235].

Висновки та перспективи досліджень. Отже, варіативність пропріальних назв на діалектному рівні тісно пов'язана з низкою системних рис західнополіських говірок, підтверджених сучасними діалектографічними працями: специфікою рефлексії давніх голосних,

появою протетичних та епентетичних звуків, дисимілятивними процесами, особливостями формотворення іменників, дериваційним потенціалом західнополіського говору тощо. Зіставлення репертуару власних назв із релевантними рисами місцевих говірок підтвердило гіпотезу про цінність і надійність фольклорних текстів як діалектографічних джерел.

Подальше дослідження фольклорних текстів глибше розкриє характер співвідношення мови фольклору і діалектної мови на матеріалі західнополіського діалекту української мови.

Список використаної літератури

1. Аркушин Г. Сказав, як два зв'язав : Народні вислови та загадки із Західного Полісся і західної частини Волині / Г. Аркушин. – Люблін–Луцьк : Polskie Towarzystwo Ludoznawcze, 2003. – 177 с.
2. Аркушин Г. Голоси з Подляшшя : тексти / Григорій Аркушин. – Луцьк : РВВ «Вежа» Волин. держ. ун-ту імені Лесі Українки, 2007. – 534 с.
3. Аркушин Г. Голоси з Волинського Полісся (Тексти) / Григорій Аркушин. – Луцьк : Волин. нац. ун-т імені Лесі Українки, 2010. – 542 с.
4. Аркушин Г. Л. Голоси з Берестейщини (Тексти) / Г. Л. Аркушин. – Луцьк : Волин. нац. ун-т імені Лесі Українки, 2012. – 536 с.
5. Аркушин Г. Л. «Всього на світі хватає» (фольклор, звичаї та обряди Західного Полісся у діалектологічних записах) / Г. Л. Аркушин. – Луцьк : Вежа-Друк, 2015. – 212 с.
6. Атлас української мови : у 3 т. / ред. кол. : І. Г. Матвіяс, Я. В. Закревська та ін. – К.: Наук. думка, 1988. – Т. 2 : Волинь, Наддністрянщина, Закарпаття і суміжні землі. – 407 к.
7. Булгаковскій Д. Г. Пинчуки. Етнографическій сборникъ. Пѣсни, загадки, пословицы, обряды, примѣты, предразсудки, повѣрья, суевѣрья и местный словарь / Булгаковскій Д. Г. – СПб, 1890. – Т. XIII. – Вып. 3. – 202 с.
8. Весільні обряди Рівненщини. Фольклорно-етнографічні записи XIX–поч. XX ст. – Рівне : Волинські обереги, 2004. – 140 с.
9. Ворокомлівське весілля у запису Лукаша Назарчука. – Луцьк, 2006. – 68 с.
10. Гунчик І. Із okazіонально-обрядового фольклору Західного Полісся. Лікувально-профілактична сфера / Ігор Гунчик // Вісник Львівського університету. Серія : філологічна. – Львів, 2003. – Вип. 31. – С. 292–312.
11. Денисюк І. О. Пісні з-над берегів Турського озера / І. О. Денисюк. – Луцьк : Надстир'я, 2004. – 256 с.
12. Етнокультурна спадщина Рівненського Полісся. – Рівне, 2003. – Вип. III. – 136 с.
13. Евгеньева А. П. Очерки по языку русской устной поэзии в записях XVII–XX вв.: [монография] / А. П. Евгеньева. – М. ; Л. : Изд-во АН СССР, 1963. – 348 с.
14. Західне Полісся : історія та культура. Науковий збірник. Матеріали краєзнавчих конференцій, присвячених 35-річчю Сарненського історико-етнографічного музею та 100-річчю від дня народження письменника Б. Шведа / Редактор-упорядник Алла Українець. – Рівне : Видавець О. Зень, 2009. – Вип. III. – 160 с.
15. Ігнатюк І. Прислов'я, приказки і загадки / І. Ігнатюк. – Люблін, [б.в.]. – 19 с.
16. Ігнатюк І. Обрядові письні з Подляшшя. Весільні письні / І. Ігнатюк. – Люблін, 1982. – 170 с.
17. Ігнатюк І. Подляські веснянки / І. Ігнатюк. – Люблін, 1982. – 62 с.
18. Ігнатюк І. Народні письні з Подляшшя. Балади й гісторичні письні / І. Ігнатюк. – Лаймен, 1984. – 36 с.
19. Ігнатюк І. Народні письні з Подляшшя. Любовні письні / І. Ігнатюк. – Лаймен, 1985. – 69 с.

20. Ігнатюк І. Фольклорні записи з Підляшшя / І. Ігнатюк. – Люблін, 2005. – 76 с.
21. Клімчук Ф.Д. Гаворкі Заходняга Палесся : фанетычны нарыс / Фёдар Данілавіч Клімчук. – Мінск : Навука і тэхніка, 1983. – 128 с.
22. Клімчук Ф. «А в нашого свата... (прыпыўкы з вёскі Сіманавічы Брэсцкай вобласці)» / Ф?дар Клімчук // Діалектологічны студії. З : Збірник пам'яті Я. Закревської. – Львів : Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2003. – С. 494–516.
23. Клімчук Ф. Прыказкі, прымаўкі з вёскі Сіманавічы Драгічынскага ра?на / Ф?дар Клімчук // Беларуская дыялекталогія. Матэрыялы і даследаванні. – Мінск : Беларуская навука, 2014. – Вып. 3. – С. 157–168.
24. Ковальчук В. П. Народна музика Рівненського Полісся : Обрядові пісні. – 2-е вид. / В. П. Ковальчук; заг. ред. Ю. П. Рибак. – Рівне : НУВГП, 2009. – 188 с.
25. Колесник Н. С. Особові імена в українських народних обрядових піснях : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01 / Н. С. Колесник. – Тернопіль, 1998. – 22 с.
26. Мелодії древнього Нобеля / Записи, транскрипція і впорядкування Р. В. Цапун. – Рівне : Перспектива, 2003. – 128 с.
27. Мойсієнко В. Поліські замовляння / В. Мойсієнко // Древліани: Збірник статей і матеріалів з історії та культури Поліського краю. – Львів, 1996. – Вип. 1. – С. 121–165.
28. Патеюк М. Пісні / Микола Патеюк // Над Бугом і Нарвою : український часопис Підляшшя. – 1996. – № 4–5 (26–27). – С. 45.
29. Пісні Волині й Полісся / упоряд. О. І. Коменда. – Луцьк, 2015. – 214 с.
30. Пісні з Волині / упоряд. О. Ф. Ошуркевич. – К. : Музична Україна, 1970. – 332 с.
31. Пісні з Колодяжна. Фольклорний збірник / Записи, упоряд. і прим. О. Ошуркевича. – Луцьк : Надстир'я, 1998. – 152 с.
32. Пісні села Погоріловка / Записи, транскрипція і впорядкування Т. В. Гнатюк. – Рівне, 2003. – 130 с.
33. Полесские заговоры (в записях 1970-1990 гг.) / Сост., подготовка текстов и коммент. Т. А. Агапкиной, Е. Е. Левкиевской, А. Л. Топоркова. – М. : Индрик, 2003. – 752 с.
34. Поліська дома: Вип. 2: Весна / Зібрав, упорядкував та прокоментував Віктор Давидюк. – Рівне : Волинські обереги, 2003. – 176 с.
35. Поліська дома. – Вип. 3: Літо / Зібрав, упорядкував та прокоментував Віктор Давидюк. – Луцьк : ПВД «Твердиня», 2008. – 404 с.
36. Семенюк Л. Народна обрядова творчість Шацького поозер'я : монографія / Л. Семенюк. – Луцьк : ВНУ імені Лесі Українки, 2012. – 200 с.
37. Славянский и балканский фольклор: Генезис. Архаика. Традиции. – М. : Наука, 1978. – 268 с.
38. Славянский и балканский фольклор: Этнолингвистическое изучение Полесья. – М. : Индрик, 1995. – 400 с.
39. Традиційні пісні українців Північного Підляшшя / упорядкув., вступ. ст. і нотні транскрипції Л. Лукашенко. – Львів : Камула, 2006. – 308 с.
40. Українка Леся. Зібрання творів : у 12-ти т. / Леся Українка. – К. : Наук. думка, 1977. – Т. 9. : Записи народної творчості. Пісні, записані з голосу Лесі Українки. – 429 с.
41. Цехмістрок Ю. Народні пісні Волині : Фонографічні записи 1936-1937 років / Ю. Цехмістрок; заг. ред. Б. Луканюка. – Львів ; Рівне, 2006. – 480 с.
42. Чы я в лузі не каліна : pieśni białoruskiej wsi Husaki. – Muzeum Małej Ojczyzny w Studziwodach, 2013. – 20 с.
43. Чучка П. П. Антропонімія Закарпаття: Вступ та імена / Чучка П. П. – Ужгород : УЖДУ, 1970. – 103 с.
44. Шевельов Ю. Історична фонологія української мови / Юрій Шевельов. – Харків : Акта, 2002. – 1054 с.
45. Kolberg O. Dzieła wszystkie / O. Kolberg. – Krak?w : Polskie Wydawnictwo Muzyczne ; [Warszawa] : Ludowa Spółdzielnia Wydawnicza, 1968. – Т. 52 : Białoruś – Polesie. – 571 s.

46. Kolberg O. Dzieła wszystkie / O. Kolberg. – Kraków : Polskie Wydawnictwo Muzyczne ; [Warszawa] : Ludowa Spółdzielnia Wydawnicza, 1964. – Т. 36 : Wołyń. – 450 s.
47. Kondarewicz J. Pieśni Polesia : na Ziemi Lubuskiej w świetle zbiorów własnych / Jan Kondarewicz. – Lublin-Brześć : Fundacja Pomocy Szkołom Polskim na Wschodzie im. Tadeusza Goniewicza, 2011. – 132 s.
48. Repertuar zespołów folklorystycznych Białostoczczyzny. – Białystok : Wojewódzki Ośrodek Animacji Kultury w Białymstoku, 1994. – Zesz. 2. – 116 s.
49. Repertuar zespołów folklorystycznych Białostoczczyzny. – Białystok : Wojewódzki Ośrodek Animacji Kultury w Białymstoku, 2003. – Zesz. 4. – 161 s.
50. Śpiewnik podlaski. I / pod red. Doroteusza Fionika. – Bielsk-Podlaski : Związek Białoruski w Rzeczypospolitej Polskiej, 1998. – 154 s.

Грицевич Юрий. Диалектная специфика онимного пространства западнополесских фольклорных текстов. Противопоставление онимов и апеллятивов – универсальный признак каждого языка. Укоренение онимической системы в исконное диалектное окружение, безусловно, актуализирует подробное прочтение фольклорных текстов с точки зрения проявления в них диалектных признаков на разных языковых уровнях. В статье на материале устнопоэтических текстов из Западного Полесья и современных диалектологических данных детально проанализированы диалектная специфика онимов как структурных элементов языка фольклора на фонетическом, морфологическом и словообразовательном уровнях. Вариативность проприальных названий на диалектном уровне тесно связана со спецификой рефлексации древних гласных, появлением протетических и эпентетических звуков, диссимиляционными процессами, особенностями формообразования существительных, деривационным потенциалом западнополесского говора и тому подобное. Установлено, что зафиксированные в западнополесских народнопоэтических текстах имена собственные сохраняют народноразговорные особенности той местности, где они бытуют. Главным основанием для такого вывода стало наличие соответствующих апеллятивных форм в воссозданной в текстографических сборниках Г. Л. Аркушина связной речи полешуков.

Ключевые слова: диалекты, онимы, варианты имен, фольклорные тексты, Западное Полесье.

Hrytsevych Yurii. Dialectal Specifics of Onomastic Space of the Western Polissian Folklore Texts. The article highlights the issue of opposing appellatives and onyms, which is a universal feature of every language. Onyms system rootedness into the dialect environment definitely actualizes accurate reading of folklore texts aimed at revealing in them the dialectal features at different linguistic levels. The article deals with the detailed analysis of dialectal specificity of onyms as structural elements of folk language at the phonetic, morphological and derivational levels. The analysis has been focused on the materials of epic oral poetic texts of Western Polissia and modern dialectological data. It has been revealed that proper names fixed in western Polissian folk texts retain the language features of the locality where they are prevalent. The key findings of the research provide grounds to draw the conclusion that the variability of proprial lexica at dialect level is closely connected with the specifics of reflexation of the old vowels, the emergence of prothetic and epenthetic sounds, dissimilative processes, peculiarities of noun forms formation, derivational potential of western Polissian patois and other factors. The conclusion is confirmed by the presence of the appropriate appellative forms in the coherent speech of Polishchuks reproduced graphically in the texts compiled by H. L. Arkushyn in his collections.

Key words: dialects, onyms, names options, folklore texts, Western Polissia.